

Баневич М. Ю.

група гр. АМ–42 (Тернопільський національний
педагогічний університет імені Володимира Гнатюка)

Науковий керівник – канд. філол. наук, викладач Ладика О. В.

КОНЦЕПТ СВОБОДА В АМЕРИКАНСЬКІЙ І УКРАЇНСЬКІЙ ЛІНГВОКУЛЬТУРИ

Концепт СВОБОДА є багатовимірним смисловим утворенням, входить в число загальноцивілізаційних концептів західної культури, а також в національну концептосферу української та американської культур. Вслід за Карасиком В.І. та багатьма іншими лінгвістами, його семантичну структуру розглядаємо через поняттеву, образну і ціннісну складові. [2, с. 129].

Матеріалом дослідження послужили дані словникових визначень ключових лексем репрезентантів концепту з тлумачних, синонімічних і етимологічних словників англійської і української мов та дані соціолінгвістичних експериментів. При аналізі мовного матеріалу використовувалися наступні методи: аналіз словникових дефініцій; психолінгвістичний експеримент (анкетування), елементи поняттевого аналізу.

Аналіз словникових дефініцій дав нам підстави вважати, що концепт СВОБОДА відноситься до числа базових концептів-регуляторів, його можна представити у вигляді символу. Його суть полягає в бінарному протиставленні свободи і несвободи, він актуалізується в ситуаціях переходу людини зі стану свободи в стан несвободи (або зі стану більшої волі в стан меншої свободи), і навпаки.

Необхідно наголосити, що в українській мові значення даного концепту актуалізується в більшій мірі за допомогою лексеми "воля", в англійській – "freedom", "liberty". Дані лексеми мають відмінність в інтерпретації, адже за допомогою них в англійській лінгвокультурі підкреслюється важливість особистих зусиль людини по досягненню свободи, в українській наявне явище пасивного очікування отримання свободи як дару.

Провівши лінгвістичний експеримент, ми з'ясували, що концепт СВОБОДА характеризується наступними ознаками: а) образна складова – синкретичні образи вітру, моря, птиці, польоту, дихання, відкритого простору й ін.; б) поняттева складова – можливість діяти за власним бажанням, відсутність обмежень, протиставлення пов'язаності, полону, висновку, рабству; в) ціннісна складова – одна з пріоритетних цінностей життя, що передбачає можливу загрозу / втрату свободи і необхідність боротьби за свободу, захисту свободи.

Дані анкетування свідчать про те, що образна складова концепту досить різноманітна і включає в себе як динамічні, так і статичні образи. В англійській свідомості домінують динамічні образи, в українській рівно представлені обидва типи. Динамічні образи свободи: *climbing, flying, running, animals, wind, wild, bird, seagull, sailing* (US); *птах, в море, ураган, яхта, парус, падати, парити, пурхати, віє, стихія, в повітрі – 2, стрибати, спритний* (UA). Статичні образи свободи: *spur, countryside, mountains, plains, oxygen* (US); *берег моря під час сходу, природа, роздолля, степ – 2, відкритість, небо, простір – 4, рослини, рівнина* (UA). Статичні образи переважають в українській частині: 13 проти 5 в американській. Таким чином американська свідомість більшою мірою сприймає свободу як рух (9 динамічних проти 5 статичних образів), а для українського рівно можливе як динамічне (14), так і статичне (13) здійснення свободи.

Провівши аналіз значень тлумачних словників, робимо висновок, що свобода у двох порівнюваних лінгвокультурах протиставляється в'язниці, ув'язненню. Свобода також розуміється респондентами як відсутність тісноти, перешкоди руху або дихання. Більша кількість подібних реакцій зафіксована в англійській частині.

Ціннісний компонент регулятивного концепту СВОБОДА характеризується позитивною оцінкою свободи як найважливішої цінності, а також необхідністю боротьби за свободу і її захисту.

Для респондентів найважливіші лінгвокультурні відмінності концепту СВОБОДА в англомовному світі зводяться до наступних ознак: співвідношення концептів СВОБОДА і ПРАВО, протиставлення концепту «рабство», актуалізація особистих зусиль як способу досягнення свободи, в українській ментальності – співвідношення концептів СВОБОДА і ЩАСТЯ протиставлення концепту ВИСНОВОК, актуалізація отримання свободи як дару. Певна лінгвокультурна специфіка спостерігається в рамках молодіжної вікової групи: у англомовної молоді свобода асоціюється з повноліттям і початком самостійного життя, в української молоді – переважно з відпочинком.

Окрім того, український концепт СВОБОДИ більше "побутовий", в той час як американський – більш "правовий". За рахунок великої питомої ваги в структурі українського концепту "уявлені" і образів, а в структурі американського – різноманітних сучасних та історичних явищ, можна назвати українську свободу більш "ефемерною", а американську – більш "реальною". У структурі американського концепту більше зворотів з кліше і асоціацій, що передають стереотипне сприйняття свободи в порівнянні з українськими.

Також, ми дослідили найважливішу відмінність у філософській традиції розуміння концепту СВОБОДА в порівнянні зі звичайними побутовими його розумінням, це – акцент на свободі, а не несвободі як умови діяльності. Англомовне філософське розуміння свободи пов'язано з усвідомленням індивідуальної свободи і закону як умови свободи, філософи ставлять на перше місце співвідношення свободи і вищих релігійно-моральних цінностей.

Виявлено, що проаналізований концепт є ключовим концептом, він формує світогляд індивіда та соціуму, а, отже, регулює поведінку індивідів в суспільстві, володіє широкою сферою застосування: він використовується для осмислення явищ, що належать до найрізноманітніших аспектів реальності.

Особливим явищем в процесі мовного функціонування концепту виявляється перерозподіл частотності його реалізації в тій чи іншій сфері, що зумовлено позамовними (культурними і соціально-політичними) факторами і сприяє підвищенню актуальності і значущості одних аспектів концепту за рахунок інших сфер.

Дані дослідження дозволили підтвердити гіпотезу, що в україномовній інтерпретації позначений денотат поєднаний з поняттям «відсутність обмежень». Американський концепт FREEDOM полягає у тому, що, реалізуючи свої права, особистість не може зазіхати на права інших, і у суворому виконанні законів усіма членами суспільства.

Концепт СВОБОДА відзначається вагомістю для представників обох лінгвокультур.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гринев-Гриневич С. В., Сорокина Э. А. К вопросу о методах лингвистических исследований. Вестник Московского государственного областного университета. Серия «Лингвистика». 2010. № 1. С. 23–31.
2. Карасик В. И. Языковой круг: личность, концепты, дискурс. Волгоград., 2002. 477 с.
3. Красных В. В. Этнопсихолінгвістика и лінгвокультурология. Лекционный курс. Москва. 2002. 284 с.
4. Словарь социально-гуманитарных терминов / Под общ. ред. А. А. Айзенштадта. Минск. 1999. 319 с.
5. Oxford American Dictionary / Ehrlich E., Flexner S.B. Oxford University Press, 1980. 816 p.
6. Collins English Thesaurus in A-Z form. Harper Collins Publishers, 1992. 817 p.
7. Longman English Dictionary of Language and Culture. Longman Group UK. 1992. 1600 p.
8. Thesaurus of English Words and Phrases by Peter Mark Roget. URL: https://openlibrary.org/works/OL2900141W/Thesaurus_of_English_words_and_phrases (дата звернення: 27.11.2020).
9. Webster's English dictionary. Surjeet Publications, 1989. URL: <http://slovar-vocab.com/english/websters-vocab.html> (дата звернення: 27.11.2020).
10. Wordsworth Dictionary of English Usage, 1986. 752 p.